

Learning domain-general competencies in upper-secondary initial vocational education and training: student, employer and teacher perspectives

Lectio praecursoria

Sami Löfgren

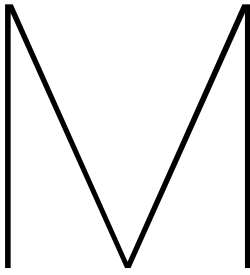
KT (väit. 27.10.2023), yliopistonlehtori

Helsingin yliopisto,

Yliopistopedagogiikan keskus (HYPE)

sami.lofgren@helsinki.fi

Väitöstutkimuksessani olen tutkinut, mitä laaja-alaista osaamista toisen asteen tekniikan alan ammattiopiskelijat tarvitsevat, mitä he tosiasiallisesti oppivat ja kuinka osaamisen kehittymistä voidaan tukea.

oni nuori on epävarma itsestään, osaamisestaan ja paikastaan maailmassa. Moni meistä varttuneemmista muistaa myös tämän tunteen omasta nuoruudestaan. Erona eilispäivään on, että epävarmuuden lähteitä on nykyään aina vain enemmän. Työelämä ja yhteiskunta muuttuvat jatkuvasti. Digitalisaatio, robotisaatio, vihreä siirtymä, globalisaatio ja viimeisimpänä tekoäly tekevät yhdet ammatit tarpeettomiksi ja synnyttävät täysin uusia. Samaan aikaan voi olla massatyöttömyyttä mutta elinkeinoelämä rummuttaa osaaajapulaa. Aikaa harkita ja kypsyä ei tunnu olevan, vaan yhteiskunta painostaa tekemään päätökset omasta urasta yhä aiemmin. Valmistuakin tulisi mielellään aina vain nopeammin. Muun muassa valtiovarainministeriö esitti nykyhallituksen aloittaessa, että ammattikoulutus tulisi lyhentää kaksivuotiseksi ilman jatko-opintokelpoisuutta.

Tämän kaiken nykynuoret kohtaavat – lyhentämättömänä ja laimentamattomana. He kuulevat myös vanhemmilta sukupolvilta nasevia neuvoja kuten ”Asenne ratkaisee!” tai ”Töihin vaan, kyllä siellä oppii!”. Neuvojat tarkoittavat varmasti hyvää. Yksinkertaiset iskulauseet varmaan jopa toimivat menneessä yhteiskunnassa, jossa vaatimattomillakin kouluansioilla saattoi kävellä läheiseen tehtaaseen töihin ja viettää siellä koko työelämänsä. Työt oppi työpaikalla, työ oli varmaa ja ansiotasoa nousi pikku hiljaa. Tänä päivänä on tosiasiaa toinen ääni kellossa. Kerran opitulla ammatilla tuskin tekee enää monikymmenvuotista työuraa. On opittava jatkuvasti uutta, koska kaikki ympärillä muuttuu. Osaaminen ratkaisee, kuka menestyy ja kuka ei. Mutta mitä osaaminen sitten on ja mikä on nuorelle tarpeeksi?

Tänään (27.10.2023) tarkastettavassa kasvatustieteen väitöskirjassani tarkastelen, mitä ammattialarajat ylittävää, laaja-alaista osaamista toisen asteen tekniikan alan ammattiopinnoista valmistuvat nuoret tarvitsevat, mitä he tosiasiaassa oppivat ja kuinka osaamisen kehittymistä voidaan tukea. Yleisesti ottaen jokaisen osaaminen koostuu yksittäisistä tiedoista, taidoista ja asenteista. Niistä voidaan taas muodostaa yhdenmukaisia kokonaisuuksia, joita kutsutaan kompetensseiksi. Osa kompetensseista on alakohdaisia kuten hitsaustaidot ja CNC-sorvin ohjelmointitaidot. Osa kompetensseista on puolestaan laaja-alaisia, kuten sosiaaliset taidot, myönteiset asenteet työntekoon sekä kyky ja halu oppia. Laaja-alaiset kompetenssit ovat tarpeen työstä ja elämäntilanteesta toiseen mutta niiden voima on, että ne erityisesti auttavat yksilöä sopeutumaan ja toimimaan, kun olosuhteet ympärillä niin vaativat.

Kompetenssit ja niiden oppiminen ovat jatkuva ja monimutkainen, kiisteltykin puheenaihe. Väitöstutkimukseni on tästä syystä monimenetelmäinen ja moninäkökulmainen. Käytän sekä määrällisiä että laadullisia tutkimusmenetelmiä ja tarkastelen ammattiopiskelijoiden itsensä, työnantajien sekä ammattiopettajien näkökulmia. Nämä ryhmät toimivat ruohonjuuritasolla ammatillisen koulutuksen jokapäiväisessä arjessa ja ovat siksi erinomaisia aihealueen asiantuntijoita. Heidän toiveensa, tarpeensa ja toimintansa vaikuttavat jotakuinkin välittömästi siihen, kuinka ammattioppilaitoksissa keskustellaan kompetensseista sekä opetetaan ja opitaan niitä. Esittelen seuraavaksi väitöstutkimukseni tuloksia. Tämän jälkeen tarkastelen tutkimukseni johtopäätöksiä.

Väitöstutkimukseni tulosten mukaan tekniikan alan ammattilaiset työpaikoilla ja opettajat ammattikouluilla odottavat ammattiopiskelijoilta likimain samankaltaisia kompetensseja. Jokaisella nuorella tulee olla perustavanlaatuiset alakohtaiset kompetenssit, jotta hän kykenee alansa ammattiin. Koska kukaan ei voi osata ammattiaan täydellisesti heti alkuunsa, riittää vasta-alkajalle ammattialansa hyvä perusosaaminen. Lisäksi hän tarvitsee vankat laaja-alaiset kompetenssit, kuten myönteisiä asenteita ja motivaatiota työntekoon, sosiaalisia taitoja sekä oppimisen halua ja kykyä. Näillä nuori vakuuttaa työyhteisön siitä, että hän on oppimiskykyinen ja häneen kannattaa investoida aikaa ja vaivaa. Ammattiopettajat korostivat erikseen, että vankat äidinkielen ja matematiikan taidot ovat nekin erittäin tärkeitä, koska ne avaavat ovet jatko-opintoihin ja enteilevät hyvää elämää.

Työnantajien edustajat ja ammattiopettajat tähdensivät, että ammattiin valmistuvat nuoret ovat osaamiseltaan hyvin eritasoisia. Pieni osa nuorista on todella hyviä, miltei valmiita ammattilaisia. Tutkimistani nuorista opiskelijoista suurin osa todennäköisesti edusti näitä huippuosajia, sillä nuoret raportoivat ymmärtävänsä oikein hyvin, mitä osaamista heiltä odotetaan. Erityisen hyväksi nuoret kokivat asenteensa työntekoon ja halunsa oppia. Työnantajat ja ammattiopettajat tunnistavat nämä huippuosajat ja arvostavat heidän ponnisteluaan. Huolestuttavaa työnantajien ja opettajien mukaan kuitenkin on, että yhä useampi opiskelija tekniikan aloilla on heikko oppija. Osa peruskoulusta tulevista opiskelijoista lukee, kirjoittaa ja laskee niin heikosti, että ammattiopinnot lähtevät pitkältä takamatkalta. Osa ei kehity edes opintojensa aikana, vaan valmistuu täysin riittämättömällä osaamisella. Osa nuorista puolestaan käyttäytyy välinpitämättömästi, ylimielisesti ja halveksivasti muita ihmisiä kohtaan. Työnantajat painottivat, että he eivät ota epäkunnioittavasti toisia kohtaan käyttäytyviä nuoria toistamiseen harjoittelemaan, eivätkä nämä nuoret pääse aikanaan töihin.

Tutkimustulosteni mukaan oppimisympäristö voi suuresti edistää opiskelijoiden kompetenssien oppimista. Kun ammattiopettajat koululla ja työpaikkaohjaajat työpaikoilla yhdessä sopivat oppimistavoitteista ja koordinoivat, mitä sisältöjä, miten ja missä koulutetaan, voivat he tarjota opiskelijoille kokemuksen asteittain vaikeutuvasta mutta ehyestä opintiestä. Tänä päivänä yhä useampi opiskelija opiskelee suuren osan tutkinnostaan työpaikalla työssä oppien. Tutkimieni ammattiopettajien mukaan työpaikalla oppiminen voi erityisesti kehittää opiskelijoiden asenteita ja motivaatiota. Kuitenkin vain osa työnantajista ylipäättään tarjoaa harjoittelupaikkoja tai kesätöitä, joissa nuoret pääsisivät hankkimaan asenteita ja motivaatiota. Osa työpaikoista ei taas kykene tai halua tarjota opiskelijoille kuin hyvin yksinkertaisia töitä, joissa ammattitaito ei kartu. Työpaikalla tapahtuva oppiminen ei siis ole ihmelääke opiskelijoiden osaamisen kehittymiseen. Sen sijaan opiskelijoiden osaamista kehittävät ammattiopettajien, työpaikkaohjaajien ynnä muiden kouluttajien halu, kyky ja sitoumus tarjota korkealaatuista koulutusta. Erityisen hyödyllistä on, että kaikki kouluttajat ammattikouluilla ja työpaikoilla tarjoavat opiskelijoille sosio-emotionaalista tukea. Kuten sanottua, tutkimani opiskelijat kokivat oman osaamisensa tason korkeaksi mutta he myös raportoivat, että heidän kouluttajansa koululla ja työpaikalla olivat kohdelleet heitä tasavertaisesti. Opiskelijat olivat saaneet kouluttajiltaan myös sosiaalista

tukea, kehuja oppimisesta sekä kokemuksen myönteisestä oppimisilmapiiristä. Hyvin kohdellut opiskelijat luottavat oppimiskykyynsä ja myös oppivat paremmin.

Tutkimustulokseni yhdessä muodostavat kokonaiskuvan toisen asteen tekniikan alan ammattiopiskelijoiden kompetenssitarpeista, opiskelijoiden osaamisesta ja kompetenssien oppimisympäristöstä. Johtopäätöksenä tuloksista esitän seuraavaa. Ensiksi, ammattiopiskelijan osaamisen kehittämisen ja koko ammatillisen koulutuksen vaikuttavuuden kannalta on elintärkeää, että opiskelijat, työnantajat ja opettajat luottavat toisiinsa. Opiskelijoiden kannalta kyse on siitä, että he tuntevat tullessa kuulluiksi ja että he saavat oppimiseensa tarvitsemansa tuen, opiskelivat he koululla tai työpaikalla. Työnantajien ja ammattiopettajien kannalta kyse on jatkuvasta yhteistyöstä ja toisiaan täydentävistä näkökulmista. Yhteistyön myötä on mahdollista kouluttaa opiskelijoista ammattilaisia, jotka hallitsevat työelämän välttämättömät osaamistarpeet, mutta heillä on myös jatko-opintoihin, kansalaisuuteen ja hyvään elämään tarvittavat laaja-alaiset kompetenssit.

Toiseksi, havainnot joidenkin nuorten osaamisen riittämättömyydestä on viimeistään nyt otettava vakavasti. Tänä päivänä osa nuorista siirtyy puutteellisin valmiuksin peruskoulusta toisen asteen koulutukseen, yleensä ammattikouluun, eikä sielläkään pääse opintietä pitkälle. Vaikka nämä opiskelijat valmistuisivat, heidän osaamisensa tuskin riittää työmarkkinoilla. Väitän, että ainakaan nuorten ammattiopintojen lyhentäminen ei ole eduksi, jos heidän osaamistaan halutaan vahvistaa. Päinvastoin, nuorten on oppiakseen saatava monipuolista, säännöllistä ja riittävän pitkäkestoista opetusta ja ohjausta koulussa ja työpaikoilla. Peruskoulun täytyy myös terästyä ja antaa oppilaille paremmat valmiudet toisen asteen opintoihin. Osaaminen tuo nuorelle itsevarmuutta ja antaa paremman työmarkkina-aseman. Osaaminen luo yrityksille edellytyksiä menestyä ja rekrytoida ja sitä kautta hyvinvointia yhteiskuntaan.

Viimeiseksi korostan, että oppimisympäristö voi merkittävästi edistää opiskelijoiden oppimista. Oppimista edesauttaa, että ammattiopettajat koulussa ja työpaikkaohjaajat työpaikalla kohtelevat kaikkia opiskelijoita tasavertaisesti, antavat opiskelijoille sosio-emotionaalista tukea, kannustavat ja pitävät huolta myönteisestä oppimisilmapiiristä. Nuorilla itsellään on puolestaan täysi vastuu käyttäytyä kunnioittavasti kouluttajiaan ja kanssaihmiään kohtaan, ja tätä heiltä on myös vaadittava. Opiskelijan on myös voitava hankkia korkeatasoisista ja monipuolista ammattiosaamista ja tätä on häneltä syytä vaatia, opiskeltiin sitten koululla tai työpaikalla. Vaatimustasosta kiinni pitäminen ei ole tärkeää vain nykyisten opiskelijoiden motivoimiseksi vaan tulevien opiskelijoiden houkuttelemiseksi. Jos opintoja harkitsevat saavat kuvan, että ammatillinen koulutus tarjoaa lähinnä täsmäkoulutuksia tiettyihin tarkkarajaisiin työelämän tehtäviin ilman urakehitysmahdollisuuksia, voi tämä entisestään heikentää ammatillisen koulutuksen vetovoimaa. Moni nuori pitää ammattikoulutusta jo nyt vaatimattomampana vaihtoehtona kuin lukiota. Tosiasia on kuitenkin, että yhteiskunta ei toimi nyt eikä tulevaisuudessakaan ilman ammattiosaajia, jotka ovat osaamiseltaan ja työmoraaliltaan korkeatasoisia ja jotka jatkuvasti haluavat kehittyä työssään.

Tekoäly ja robotit saattavat vähentää rutiiniluontoista työtä, mutta ne eivät noin vain korvaa ammattiosajaa, kun vesivahingosta kärsinyt asiakas kaipaa sekä remonttia että myötätuntoa, tai kun kunnan rakennepiirustuksia ei ole, mutta rintamamiestalon tulee silti tehdä peruskorjaus.

Kaiken kaikkiaan toivon, että voimme antaa koulutusvalintojaan pohtivalle, itsensä ja osaamisestaan kenties epävarmalle nuorelle seuraavan viestin: sinä riität ja pärjät kyllä ja ammatillinen koulutus on sinulle hieno mahdollisuus hankkia oma paikkasi yhteiskunnassa.

Lähteet

Löfgren, S. (2023). *Learning domain-general competencies in upper-secondary initial vocational education and training: student, employer and teacher perspectives*. [Väitöskirja, Helsingin yliopisto]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-9946-1>

Väitöstilaisuuden tallenne saatavilla osoitteesta: <https://www.helsinki.fi/fi/unitube/video/e7ff28fc-61b8-4875-ac8e-5892ae8b138f>

